

Yhdysvaltain kongressi ja poikkeustilanteet

ANNA KRONLUND

Presidentiaalistien ja parlamentaaristen järjestelmien tarkastelu on yksi nykyisen politiikan tutkimuksen keskeisistä kysymyksistä. Väitöskirjatutkimuksessani lähestyn tätä kysymystä tarkastelemalla, minkälaisia poikkeustilaaan liittyviä eroja ja yhtäläisyyksiä voidaan erottaa parlamentaarisen ja presidentiaalisien vallan näkökulmasta katsottuna erilaisten historiallisesti ja poliittisesti relevanttien esimerkkien kautta. Väitöskirjassa *Parliamentary Oversight of the Exceptional Situations in a Presidential System: Debating the Reassertion of the Constitutional Powers of the US Congress* analysoidaan Yhdysvalloissa 1970-luvun alussa ja syyskuun 11. päivän 2001 terroristi-iskun jälkeen käytyjä keskusteluja suhteessa Weimarin Saksan vuoden 1919 perustuslaista ja erityisesti sen artiklasta 48 käytyihin keskusteluihin.

Erilaiset sota- ja poikkeustilanteet ovat poliittisesti mielenkiintoisia ja merkittäviä tutkimuskohteita, koska ne tuovat selvyyttä siihen, miten toimivaltuuksia voidaan tarvittaessa auktorisoida toimeenpanovallalle, mutta samanaikaisesti niiden tulee olla parlamentaarisesti kontrolloitavissa. Yleisesti ottaen erilaisiin poikkeustiloihin voidaan varautua määrittelemällä perustuslakiin poikkeustilaa koskeva pykälä (kuten tehtiin esimerkiksi vuoden 1919 Weimarin perustuslaissa) tai hyväksymällä uutta lainsäädäntöä (kuten on tehty esimerkiksi Yhdysvalloissa).

Poikkeustilaa koskevat keskustelut tulivat uudelleen tarkastelun keskiöön Yhdysvalloissa syyskuun 11. päivän 2001 terroristi-iskun jälkeen. Yhdysvaltain perustuslaissa ei ole mitään varsinaista poikkeusti-

lanteita koskevaa mainintaa, lukuun ottamatta *habeas corpus* -provisiota. Siten mielestäni oli tarkoituksenmukaista tarkastella, miten poikkeustilasta on käyty keskustelua aiemmin Yhdysvalloissa. Historiallisia esimerkkejä erilaisista poikkeustilanteista ovat muun muassa presidentti Franklin D. Rooseveltin julistama poikkeustila vuonna 1933 ja New Dealin liittyvät keskustelut tai presidentti Harry S. Trumanin julistama poikkeustila koskien Korean sotaa 1950-luvun alussa, vain muutamia esimerkkejä mainitakseni. Tutkimukseni kannalta olennaisia olivat kuitenkin 1970-luvun alun Yhdysvaltain kongressissa käydyt keskustelut, jolloin kongressi pyrki määrittelemään tarkemmin presidentin ja kongressin toimivaltaa erilaisissa sota- ja poikkeustilanteissa ja erityisesti palauttamaan kongressin perustuslaillisen auktoriteetin, kuten se itse katsoi tarkoituksenmukaiseksi.

Etenkin ulkopoliittikkaan liittyvissä asioissa presidentin vallan voidaan katsoa kasvaneen Yhdysvalloissa Franklin D. Rooseveltin presidenttiydestä lähtien. Kongressi ei ole kuitenkaan jättänyt reagoimatta tähän kehitykseen. Lainsäädännöllä, kuten the *War Powers Resolution* (P.L.93-148, 1973) ja the *National Emergencies Act* (P.L.94-412, 1976), se on pyrkinyt määrittelemään presidentin valtaa ja lisäämään kongressin omia mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon. Tutkimuksessani analysoidaan etenkin kongressin edustajien omia tulkintoja kongressin suhteesta toimeenpanovaltaan ja kongressin valtaan poikkeustilanteissa sekä sitä, miten edellä mainitut

lait onnistuivat tarkoituksessaan vahvistaa kongressia instituutiona. Yhdysvallat on tyyppiesimerkki presidentiaalisesta järjestelmästä. Tutkimuksessani pyrin kuitenkin tarkastelemaan presidentin ja kongressin välistä suhdetta nimenomaan kongressin näkökulmasta katsottuna.

Tutkimuksen kannalta olennaista ovat erilaiset poliittiset taitekohdat, joita väitöskirjassani tarkastellaan momentum-käsitteen kautta.² Yhdysvaltain perustuslain keskeinen periaate on vallanjakojärjestelmä, mutta tämä ei tarkoita sitä, että toimeenpano- ja lainsäädäntövallan välinen suhde olisi muuttumaton, vaan pikemminkin se on jatkuvassa liikkeessä. Siten erilaisten tilanteiden tulkinta ja määrittely on keskeistä poliittisen toiminnan kannalta ajateltuna. Momentumilla tarkoitetaan tässä yhteydessä nimenomaan kongressin historiallista käännekohtaa eli yritystä palauttaa sen perustuslaillinen valta edellä mainittujen keskustelujen kautta 1970-luvun alkupuolella.

Erilaisiin poikkeuksellisiin tilanteisiin liittyy olennaisesti ajatus väliaikaisuudesta ja normaliteetin palauttamisesta, ja siten keskeistä on ollut tehdä selkeä ero poikkeuksen ja normaalin välille. Poikkeustilanteilla viitataan tutkimuksessani nimenomaan tietynlaiseen lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan väliseen vastakkainasetteluun. Olennainen käsite työn kannalta on saksalaisen oikeusteoreetikon Carl Schmittin *Ausnahmezustand*-käsite eli poikkeustila.³

Historiallisena vertailukohtana ja toisenlaisena esimerkkinä poikkeustilaan liittyvästä valtiosääntöpolitiikasta väitöskirjassani tarkastellaan myös Weimarin vuoden 1919 perustuslain artiklasta 48 käytyjä keskusteluja. Weimarin perustuslain artikla 48 on varmasti tunnetuin poikkeustiloja koskeva pykälä, jossa presidentille auktorisoitiin toimivaltaa poikkeustilanteissa, kuten esimerkiksi mahdollisuus kumota tiettyjen perusoikeuksien voimassa olo osittain tai kokonaan. Tutkimuksessa artiklaa 48 lähestyttiin erityisesti Weimarin kansalliskokouksessa (*Nationalversammlung*) käytyjen keskustelujen kautta. Tarkoituksena oli osoittaa, miten perustuslakiin voidaan sisällyttää poikkeustilaa koskeva provisio ja toisaalta taas, miten poikkeustilanteita voidaan kontrolloida erotuksena käsityksestä, jonka mukaan artikla 48 on nimenomaan esimerkki poikkeustilavaltuuksien problematisoinnista ja tietynlaisesta väärinkäytön mahdollisuudesta.

Harold Laswellin vuonna 1936 julkaiseman kirjan (Laswell 1936) otsikkoa lainatakseni politiikassa on

kyse myös siitä kuka saa mitä, milloin ja miten. Ajankohtainen poliittinen konteksti 1970-luvulla oli merkittävä Yhdysvaltain kongressin kannalta ajateltuna. Vain tilanteessa, jossa molemmat puolueet asettuivat kongressin tavoitteiden taakse, kongressilla oli mahdollisuus historialliseen käännekohtaan, joksi sitä keskusteluissa myös kutsuttiin. Vaikka tutkimuksen tarkoituksena ei ollut kirjoittaa Yhdysvaltojen historiaa sellaisenaan, poliittisen kontekstin huomioiminen on olennaista, koska se tulee keskeisesti esille myös kongressin debateissa. Esimerkiksi 1970-luvun alussa katsottiin, että kongressin ei tulisi hyväksyä uutta lainsäädäntöä kuten *the War Powers Resolutionia*, jonka katsottiin vaikuttavan keskeisesti presidentin toimivaltuuksiin heti Vietnamin sodan jälkeen ja tilanteessa, jossa demokraatit olivat enemmistönä kongressissa republikaanien hallitessa Valkoista taloa. Toisaalta taas lakia kannattavien mielestä ajankohta oli juuri oikea, koska presidentin monopoli ulkopolitiikkaan liittyvissä asioissa oli ilmeistä, ja uutta lainsäädäntöä kannatettiin yli puoluerajojen.

Tutkimukseni lähtökohtana ei ollut tarkastella instituutioita sellaisenaan vaan pikemminkin debattien kautta analysoida kongressin ja presidentin välisen suhteen muotoutumista ja etenkin kongressin jäsenten omia tulkintoja siitä, minkälaisia mahdollisuuksia kongressilla on kontrolloida toimeenpanovaltaa erilaisissa poikkeustilanteissa. Väitöskirjassa painottunut Yhdysvaltain kongressin debattien retorinen tutkimus erottaa sen vallitsevasta kongressin tutkimuksesta. Yhdysvaltain järjestelmä on tietysti presidentiaalinen, mutta vallanjakoon ja *checks and balances* -periaatteeseen perustuvassa järjestelmässä kongressilla on olennainen rooli. Tutkimukseni lähtökohtana olikin osoittaa, että yhdistämällä poikkeustilojen problematiikka keskusteluihin kongressin mahdollisuuksista kontrolloida toimeenpanovaltaa voidaan nostaa kokonaan uusi näkökulma valtiosääntöpolitiikan tutkimukseen Yhdysvalloissa ja kongressin asemaan presidentiaalisessa järjestelmässä.

Keskeinen viite tutkimuksessani on Walter Bagehotin (2001 [1867]) *The English Constitution* -teoksessa esittämä ajatus, jonka mukaan nimenomaan debatin kautta parlamentilla on mahdollisuus kontrolloida toimeenpanovaltaa. Myös kongressin voidaan katsoa olevan erityinen puheenpitopaikka, jossa debatilla on keskeinen osa lainsäädäntöprosessissa.

Tutkimukseni lähtökohtana on, että myös presi-

dentiaalisessa, vallanjakoon perustuvassa järjestelmässä agendan esityksistä puhutaan puolesta ja vastaan parlamentaarisen proseduurin mukaisesti. Analysoitaessa kongressin mahdollisuuksia kontrolloida toimeenpanovaltaa parlamentaarisen proseduurin noudattaminen sekä ajankäytön että esityslistan hallinta ovat merkittäviä. Kongressia on toisinaan kritisoitu liiasta ”keskustelusta” lakien säätämisen sijaan. Esimerkiksi ennen vuotta 1917 Yhdysvaltain senaatissa ei ollut varsinaista rajoitusta puheelle.⁴ Nykyäänkin tarvitaan 60 senaattorin hyväksyntä jarrutuskeskustelun eli filibusterin lopettamiseksi, vaikka senaatissa on viime aikoina tehty muutoksia filibuster-käytäntöjä koskien.⁵

Kongressi ei ole parlamenti eikä Yhdysvallat parlamentaarinen järjestelmä, etenkin jos käsitteellä viitataan hallituksen vastuuseen parlamentille. Ministerit (*cabinet members*) eivät ole Yhdysvalloissa kongressin jäseniä tai kongressin valitsevia. Toisaalta taas parlamentaarisessa järjestelmässä pääministeri on riippuvainen parlamentin enemmistön tuesta, mutta kongressin enemmistö voi yksinkertaisesti jättää huomioimatta esimerkiksi toimeenpanovalan lainsäädännölliset esitykset tai olla vahvistamatta presidentin nimityksiä tai senaatti hallinnon tekemiä sopimuksia. Keskeistä yhdysvaltalaiselle poliittiselle järjestelmälle onkin ajatus yhteistyön löytymisestä yli puoluerajojen, joskin toisinaan puolueuskollisuus on ollut huomattavaa myös Yhdysvalloissa.⁶ Presidentin odotetaan etsivän kannatusta omille aloitteilleen kongressissa tai tukea kongressin aloitteita vastaan, jossa esimerkiksi presidentti Nixonin voidaan katsoa epäonnistuneen vuonna 1973, kun kongressi hyväksyi *the War Powers Resolutionin* kahden kolmasosan enemmistöllä presidentin veosta huolimatta.

Viimeaikaiset keskustelut liittyen esimerkiksi rahoituskriisiin (*budget deal*) Yhdysvalloissa ovat tuoneet esiin myös erilaiset kysymykset päätöksenteon vaikeudesta tilanteessa, jossa hallinto on jaettu. Tällä hetkellä republikaanit ovat enemmistönä edustajainhuoneessa ja demokraatit taas senaatissa sekä Valkoisessa talossa. Nykyinen tilanne, jota on kutsuttu myös umpikujaksi tai jarrutuspolitiikaksi, osoittaa, miten hallinnon eri osa-alueiden oletetaan olevan erillisiä, mutta niiden pitäisi pyrkiä toimimaan yhteistyössä. Esimerkiksi puolueiden ei edellytetä äänestävän blokkina esitysten puolesta tai vastaan, kuten puolueiden voidaan katsoa toimivan parlamentaarisessa järjestelmässä. Presidentti Oba-

man esitys uusista aselaeista ei edennyt keväällä 2013 senaatissa, vaikka demokraateilla on senaatin enemmistö.⁷ Esitys ei saanut tarpeeksi kannatusta republikaaneilta, jolloin lain hyväksymisen edellytyksenä ollutta 60 senaattorin hyväksyntää filibusterin lopettamiseksi ei ollut. Toisenlainen tilanne oli esimerkiksi syyskuun 11. päivän iskun jälkeen vuonna 2001, jolloin varsinkin republikaanit ryhmittäytyivät presidentti George W. Bushin taakse. Tilanteen katsottiin kyseenalaistavan kongressin asemaa toimeenpanovaltaa kontrolloivana tahona.

1970-luvun keskusteluissa uutta lainsäädäntöä vastustettiin korostamalla esimerkiksi, että kongressilla, jonka tehtävänä voidaan katsoa olevan lainsäädäntöprosessin hidastaminen, ei voi olla merkittävää roolia nopeaa päätöksentekoa vaativissa tilanteissa. Tyypillistä Yhdysvalloissa onkin ollut, että erilaisissa kriisitilanteissa päätöksenteko on keskittynyt toimeenpanovalle. 1970-luvun alun lainsäädännön tarkoituksena olikin varmistaa perustuslain joustavuus, jonka mukaan presidentillä on oikeus vastata äkillisiin iskuihin, mutta samalla varmistua siitä, että kongressin perustuslainmukaisia valtuuksia ei jätetä huomioimatta. Esimerkiksi hyväksymällä poikkeustilanteita koskevaa lainsäädäntöä vuonna 1976 kongressi pyrki lisäämään mahdollisuuksiaan arvioida poikkeuksellisia tilanteita ja sitä, missä määrin presidentin toimenpiteet olivat tarkoituksenmukaisia. Keskeistä 1970-luvun alun lainsäädännölle olivat raportointi- ja konsultointivaatimukset, joiden tarkoituksena oli lisätä kongressin mahdollisuuksia arvioida presidentin toimintaa. Keskeinen käsite esimerkiksi *the War Powers Resolutionia* koskevissa debateissa oli kollektiivinen päätöksenteko, *collective judgment*, joka tosin voidaan käsittää pikemmin retoriseksi vaikutuskeinoksi kuin todelliseksi päätöksentekoprosessin kuvaukseksi.

Kongressin keskusteluissa kyseenalaistettiin tarve hyväksyä uutta lainsäädäntöä koskien esimerkiksi presidentin toimivaltuuksien määrittelyä tarkemmin asevoimien käyttöön liittyen. Keskusteluissa muun muassa vedottiin siihen, että kongressilla on jo kaikki tarvittava auktoriteetti ja että erityisesti sen pitäisi hyödyntää budjettivaltaansa kattavammin. Etenkin *the War Powers Resolution* -lakiesitystä koskevissa keskusteluissa todettiin myös, että koska aihe sisältää niin keskeisiä ja osaltaan ristiriitaisia perustuslaillisia kysymyksiä, vastaavaa lainsäädäntöä ei ole hyväksytty aiemmin.

Mielenkiintoinen 1970-luvun ja osin myös syys-

kuun 11. päivän jälkeisissä debateissa esiintynyt riskiä oli historiallisten ennakkotapausten ja toisaalta taas perustuslain sanatarkan tulkinnan välillä. Perustuslaissa sotaan liittyvät toimivaltuudet ovat jaettu presidentin ja kongressin kesken, kun taas poikkeustilanteista ei ole mitään erityistä mainintaa lukuun ottamatta *habeas corpus* -säädestä. Erityisen kiinnostavaa tutkimuksen kannalta onkin, miten perustuslakia ja sen keskeisiä periaatteita tulkitaan erilaisissa poliittisissa konteksteissa. Keskusteluissa keskeinen kysymys esimerkiksi oli, mitä perustuslain kohta, jonka mukaan kongressi julistaa sodan, tarkoitti 1970-luvun poliittisessä kontekstissa, jos mitään. Toinen monia ristiriitaisia tulkintoja herättävä kysymys oli presidentin valta armeijan ylipäällikkönä, *Commander-in-Chief*, joka voidaan käsittää hyvin eri tavoin riippuen siitä, puolustetaanko vai vastustetaanko presidentin laajoja valtaoikeuksia. Toisaalta taas *the National Emergencies Act* -lakia koskevista keskusteluissa ei ollut mitään spesifiä perustuslain pykälää johon vedota, jolloin keskusteluissa nostettiin esiin perustuslain keskeiset periaatteet kuten vallanjakoperiaate.

Kuten jo aiemmin todettiin, erilaiset poikkeustilat koskevat keskustelut aktualisoituivat uudelleen Yhdysvalloissa syyskuun 11. päivän 2001 terroristi-iskun jälkeen. Uudenlainen tilanne vaati uusia toimenpiteitä, ja kongressi auktorisoikin presidentille tarvittavaa toimivaltaa hyväksymällä uutta lainsäädäntöä kuten *the Patriot Act of 2001:n* (P.L.107-56) ja *the Homeland Security Act of 2002:n* (P.L.107-296). Syyskuun 11. päivän jälkeistä tilannetta voidaan tarkastella erityisenä presidentiaalisena momentumina kongressin momentumin sijaan, joka liittyy yleiseen toimeenpanovallan kasvuun mutta myös sekä demokraattien että republikaanien osoittamaan tukeen presidentti George W. Bushille uudenlaisessa ja dramaattisessa tilanteessa.

Pyrin kuitenkin tutkimuksessani osoittamaan, että terroristi-iskun jälkeen tilannetta tulkittiin myös 1970-luvulla hyväksytyyn lainsäädännön viitekehyksen kautta. Presidentti Bush julisti poikkeustilan *the National Emergencies Act* -lainsäädännön perusteella vain muutama päivä terroristi-iskun jälkeen. Edelleen vuonna 2001 hyväksytyyn lain, jonka mukaan presidentillä oli mahdollisuus asevoimien käyttöön terroristi-iskun jälkeen (AUMF P.L.107-40, *authorization for use of military force*), katsottiin olevan yhteensopiva vuonna 1973 hyväksytyyn *the War Powers Resolutionin* kanssa.

Erityisen kiinnostavaa oli huomata, että analysoimissani lainsäädäntöä koskevissa keskusteluissa uudenlaisesta tilanteesta ja koetusta päätöksenteon kiireellisyydestä huolimatta kongressissa tuotiin esille erityisesti myös debatin ja kongressin menettelytapojen noudattamisen merkitys erityisesti uutta lainsäädäntöä vastustavissa tai sen tarpeellisuutta kyseenalaistavissa puheenvuoroissa. Syyskuun 2001 terroristi-iskun jälkeiset keskustelut osoittavat selkeästi, että kongressi on jossakin määrin menettänyt momentuminsa ja vaikutusvaltansa, joka oli seurausta 1970-luvun alun reformeista. Kongressi ei ole pyrkinyt samanlaiseen yhteistyön vaatimukseen toimeenpanovallan suhteen kuin 1970-luvulla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kongressin momentum olisi kokonaan menettänyt merkityksensä. Huolimatta tilanteen uutuudesta ja dramaattisuudesta syyskuun 11. päivän jälkeen presidentin oli toimeenpanovallan suhteen otettava huomioon myös kongressi. Kongressi osallistui päätöksentekoon hyväksymällä uutta lainsäädäntöä ja siten myös määritteli presidentin toimivaltaa.

Menemättä sen enempää yksityiskohtiin koskien 1970-luvun alun lainsäädännön merkitystä ja relevanssia nykyisissä poliittisissa keskusteluissa voidaan todeta, että ne ovat edelleen voimassa olevaa lainsäädäntöä. Presidentti Barack Obama jatkoi syyskuussa 2013 jälleen *the National Emergencies Act* -lainsäädännön mukaisesti presidentti Bushin vuonna 2001 julistamaa poikkeustilaa koskien syyskuun 11. päivän 2001 terroristi-iskuja.⁸ Edelleen *the War Powers Resolution* -lainsäädäntö nostettiin esiin muun muassa vuonna 2011 Libyan kriisin yhteydessä käydyissä keskusteluissa ja Syyriaan tilanteeseen liittyen vuonna 2013.⁹

VIITTEET

- ¹ Tekstin pohjana on 25. toukokuuta 2013 Jyväskylän yliopistossa tarkastetun valtio-opin väitöskirjan *Parliamentary Control of the Exceptional Situations in a Presidential System. Debating the Reassertion of the Constitutional Powers of the US Congress* lectio praecursoria.
- ² Kongressin momentumin analyysi tässä tutkimuksessa sai innoituksensa erityisesti Pocockin (2003) teoksesta *The Machiavellian Moment*.
- ³ Vrt. Schmitt (1994) ja Schmitt (1985).
- ⁴ Ks. Wheather (1974).
- ⁵ Ks. Rybicki (2013). Marraskuussa 2013 senaatti myös hyväksyi tiettyjen nimitysten osalta filibuster-sääntöä koskevan uudistuksen. Ks. Reid (2013).
- ⁶ Ks. esim. Steiner ym. (2004).
- ⁷ Esimerkiksi Weisman (2013).
- ⁸ Ks. Obama (2013b).
- ⁹ Ks. Savage ja Landler (2011). Uudempana esimerkkinä mainittakoon, että presidentti Obama päätti hakea kongressin hyväksyntää mahdolliseen asevoimien käyttöön Syyriassa syyskuussa 2013, mutta lopulta äänestystä asiasta lykättiin diplomaattisen ratkaisun löydyttyä. Ks. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/09/10/remarks-president-address-nation-syria>. Kongressin edustajat viittasivat *the War Powers Resolutioniin* konsultoinnin ja mahdollisen sotilaallisen voimankäytön auktorisoinnin osalta. Ks. Rigell (2013).
- Obama, Barack. 2013b. Letter – Continuation of the National Emergency Message. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/09/10/letter-continuation-national-emergency-message>.
- Pocock, J.G.A. 2003 (1975). *The Machiavellian moment. Florentine political thought and the Atlantic republican tradition*. New Jersey: Princeton University Press.
- Reid, Harry. 2013. *Reid remarks on changing the Senate rules*. <http://democrats.senate.gov/2013/11/21/reid-remarks-on-changing-the-senate-rules/>.
- Rigell, Scott. 2013. *The national memo: Over 100 House members urge Obama to get congressional authorization for Syria strike*. <http://rigell.house.gov/news/documentsingle.aspx?DocumentID=347018>.
- Rybicki, Elizabeth. 2013. *Changes to Senate procedures in the 113th Congress affecting the operation of cloture (S.Res.15 and S.Res.16)*. CRS report for Congress, March 13, 2013. <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/R42996.pdf>.
- Savage, Charlie ja Landler, Mark. 2011. White House defends continuing U.S. role in Libya operation. *The New York Times* 15.6.2011. <http://www.nytimes.com/2011/06/16/us/politics/16powers.html?pagewanted=all>.
- Schmitt, Carl. 1985 (1922). *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität*. Berliini: Duncker & Humblot.
- Schmitt, Carl. 1994 (1921). *Die Diktatur*. Berliini: Duncker & Humblot.
- Steiner, Jürg, Bächtiger, André, Spörndli, Markus ja Steenbergen, Marco R. 2004. *Deliberative politics in action. Analyzing parliamentary discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weisman, Jonathan. 2013. Senate blocks drive for gun control. *The New York Times* 17.4.2013. http://www.nytimes.com/2013/04/18/us/politics/senate-obama-gun-control.html?_r=0.
- Weather, Stanley B. 1974. Parliamentary rhetoric – the American Congress and the House of Commons compared. *Parliamentary Affairs* 28, 8–21.

LÄHTEET

- Bagehot, Walter. 2001 (1867). *The English Constitution*. Toim. Miles Taylor. Oxford: Oxford University Press.
- Laswell, Harold. 1936. *Politics: Who gets what, when, how*. Whittlesey House: McGraw-Hill Book Company.
- Obama, Barack. 2013a. *Remarks by the President in Address to the Nation on Syria*. <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/09/10/remarks-president-address-nation-syria>.